

Галина Стародубець
(м. Житомир)

ЗМІНИ В СИМВОЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ РАДЯНСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

Символічний простір західних українців формувався під впливом усталених впродовж кількох століть традицій. Його домінантами виступала атрибутика релігійного та національного характеру, зокрема, релігійні свята та обряди, національний одяг, традиції тощо. В перше повоєнне десятиліття (1944-1955 роки) західноукраїнський регіон став ареною запеклого збройного і політичного протистояння радянської системи і українського повстанського руху. Завдання більшовицької влади полягало у тому, щоб зробити свою присутність в цих областях не тільки легальною з правової точки зору, але й легітимною, тобто такою, яка визнавалася б місцевим населенням.

Мета нашої статті – показати форми, методи та способи формування радянського символічного простору а також особливості його смислового наповнення на прикладі Західної України другої половини 1940-х років.

Радянська влада, в особі регіональної партійно-радянської номенклатури, намагалася нав'язати місцевому населенню відмінну від традиційної для них систему морально-етичних норм поведінки та ціннісних орієнтацій, несучою конструкцією якої виступала більшовицька ідеологія. Одним із способів реалізації поставлених завдань стало створення нового символічного простору повсякдення радянської людини.

З цією метою застосовувалися не тільки силові методи тиску на західноукраїнський соціум, але й політико-пропагандистські, як от: масове тиражування і поширення в навчальних закладах, публічних бібліотеках творів лідерів більшовицького руху; читання публічних лекцій; регулярне проведення різного роду мітингів, зборів робітників і селян тощо.

Щодо останнього, то варто підкреслити, що з приходом радянської влади в західні області України, регулярні зібрання «трудового народу» в селах, на окремих підприємствах, закладах стали доволі обтяжливою для місцевого населення традицією. Ініціаторами їх проведення, як

правило, виступали комітети більшовицької партії – районні, міські, первинні. На виконання рішень вищих партійних та державних органів влади, парфункціонерами на місцях розроблявся комплекс заходів агітаційно-пропагандистського характеру, однією зі складових якого, як правило, було читання лекцій, організація публічних виступів штатних агітаторів та пропагандистів райкомів чи міськкомів партії перед селянами та іншими групами населення. Темами виступів, зазвичай, були ключові події з історії радянської держави: «Партія Леніна-Сталіна – вождь і організатор перемоги радянського народу», «Українсько-німецькі націоналісти – зліші вороги народу», «Про книгу т. Сталіна «Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу»» тощо.

Варто зауважити, що поступово в практику проведення таких заходів включалися виступи «пересічних громадян», які висловлювали своє позитивну оцінку дій влади і шельмували «ворогів трудового народу», в особі «українсько-німецьких буржуазних націоналістів», «уніатів», «куркулів» і т.п.. Типовим прикладом цього може слугувати виступ дехто Ващука, селянина с. Городне Скалатського району Тернопільської області. Восени 1944 р. на зборах селян він заявив: «У нас в руках велика зброя для боротьби з українсько-німецькими націоналістами – це не дати їм хліба, одягу і пристанища. Цією зброєю ми можемо всі володіти і якщо будемо застосовувати, то жоден бандит не посміє з'явитися в наших селах» [1, с.273].

Згодом такий алгоритм проведення зборів став традиційним і в суспільній свідомості західноукраїнського населення було сформовано стійкий асоціативний ряд – «багатогадинні нудні зібрання, які в примусовому порядку змушували відвідувати», «партфункціонер, який розповідає про блага радянської влади», «хтось з місцевого населення, який запевняє у вірнопідданості владі». Можемо стверджувати, що впродовж кількох років періоду «другої радянзації» такого роду зібрання стали одним із традиційних символів нової влади.

Потужним інструментом нав'язування нових смислів можна вважати засоби масової інформації, зокрема газети, організація випуску яких налагоджувалася відразу після відновлення радянської влади в кожній із областей. Для прикладу, уже «в вересні 1944 року в Дрогобицькій області відновили роботу 15 друкарень, які видавали листівки радянського інформ-бюро та інші пропагандистські матеріали. 9 серпня 1944 року вийшов перший номер обласної газети, яка була перейменована з «Більшовицької правди» на «Радянське слово» [2,

с.230]. Із методичною періодичністю в кожному з газетних номерів вміщувалися фотографії партійно-радянських лідерів, окремо акцентувалася увага на великій ролі партії у процесі відбудови регіону і т.п. Сама назва газет – «Радянське слово», «Радянська Волинь», «Радянська Буковина», «Ленінська правда», «Червоний прапор», «Колгоспне життя» тощо акумулювали в собі нову символіку, наповнену новим більшовицьким змістом. Повторювані раз-у-раз, вона міцно закріплювалися у суспільній свідомості та асоціювалися з новою владою.

В прямий чи опосередкований спосіб влада «витісняла» з життєвого простору західних українців звичні для них символи, натомість, або нав'язувала їм нові, або наповнювала старі новими смислами. Так, наприкінці червня 1944 року Тернопільський обком партії розіслав в усі райкоми КП(б)У рекомендаційний лист, в якому йшлося про те, що «українсько-німецькі націоналісти, скориставшись тимчасовими успіхами німецько-фашистських загарбників у 1941 році, в окремих селах нашої області побудували пам'ятники з надписами «Борцям за Вільну Україну», а на громадських і окремих селянських будинках нарисували петлюрівський знак тризуб». У зв'язку з цим, пропонувалося «на залишених могилах написати лозунги «Вічна пам'ять бійцям Червоної Армії, що загинули в боротьбі за Радянську Україну проти німецько-фашистських загарбників», «Смерть німецьким загарбникам» [3, арк.64].

Владою широко практикувалася не тільки героїзація реальних або міфічних постатей «нового часу» в особі вождів революції, учасників громадянської та Великої Вітчизняної воєн, як от Г.Котовського, В.Чапаєва, «краснодонців», «панфіловців» та ін., але й використання образу національних поетів, як наприклад, І.Франка, Л.Українка, Т.Шевченка. Як правило радянська пропаганда перетворювала їх на «трибунів революції», борців за звільнення «трудового народу від гніту експлуататорів». При цьому широкого поширення набуло урочисте відзначення їх ювілейних дат; популяризація їх творів; їхніми іменами називалися вулиці, проспекти, населені пункти. Їхні бюсти та пам'ятники прикрашали вулиці багатьох міст та містечок регіону, слугуючи водночас об'єктом та інструментом монументальної пропаганди, пройнятої «фальшивим пафосом будівництва «світлого майбутнього»» [4, с.248].

Одними із найбільш поширюваних і широко використовуваних більшовицькою партією символів були так звана «Жовтнева революція»

і «Велика Вітчизняна війна». Ці знакові для більшовиків події, з одного боку акумулювала в собі смисли – ідентифікатори нового радянського способу життя, а з іншого – детермінували появу нових символів, як вербальних (усталений, повторюваний набір словосполучень термінів на кшталт «Велика Жовтнева соціалістична революція», «Великий Жовтень», «залп Аврори», «Велика перемога», «керівна роль ВКП(б)»; традиційні промови партійно-державних лідерів під час урочистих засідань, приурочених черговій річниці революційних подій 1917 р., паради і маніфестації до дня 1 травня чи 7 листопада тощо), так і візуальних (численні пам'ятники вождям революції, плакати і портрети з їх зображеннями; кінофільми тощо). Ці символи несли величезне смислове навантаження і покликані були закріпити в суспільній свідомості нову світоглядну картину, вузловим центром якої мало стати усвідомлення прогресивної ролі більшовицької партії на чолі з В.Леніним і Й.Сталіним в боротьбі зі світовим імперіалізмом за свободу і визволення трудового народу.

Таким чином, в умовах процесу другої радянзації західноукраїнського регіону символіка виступала одним із дієвих інструментів, з одного боку, боротьби з націоналістичним підпіллям, а з іншого - нав'язування нових смислів, в тому числі шляхом дискредитації національної символіки українців.

Список використаних джерел та літератури

1. Стародубець Г. Місіонери червоної влади (партійно-радянська номенклатура західноукраїнських областей в 194-на поч..1946 рр.). – Житомир, 2016. – 348 с.
2. Попп Р. Ідеологічний вплив на населення Дрогобицької області (1944-1945 рр) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Спецвипуск II. – Дрогобич, 2015. – С.227-235.
3. Державний архів Тернопільської області, ф.П-1, оп.1, спр.122.
4. Марусик Т. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40-50-ті рр.. XX ст..). – Монографія. – Чернівці, 2002. – 463 с.